

Онуфрієнко О.В., докторант кафедри державного управління та місцевого самоврядування Дніпропетровського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентіві України, кандидат юридичних наук, доцент

ВЗАЄМОДІЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА І ДЕРЖАВИ: ДОСВІД ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ

Історія концептуального розвитку ідеї громадянського суспільства нерозривно пов'язана з постановкою проблеми його взаємодії з державою. Не можна не погодитися з тими сучасними дослідниками, які зазначають, що проблема громадянського суспільства, незважаючи на все різноманіття та багатомірність концептуальних підходів, різні вектори наукового пошуку, характерні для того чи іншого етапу розвитку науки, неодмінно розглядалася у площині його взаємодії з державою [1, с. 14]. При цьому проблема взаємодії громадянського суспільства та держави ставилася й аналізувалася ще в часи античності: вчення про форми правління подавалося крізь призму відносин держави й суспільства в цілому (Полібій), коли зміна окремих форм правління між двома полюсами (монархією і демократією) відбувається відповідно до зміни балансу в цих відносинах (Цицерон) [2, с. 14—16].

Думається, що категорія «взаємодія» досить точно позначає відповідні процеси і є ключовим поняттям для тематичних досліджень. У той же час як у минулому, так і за сучасних умов спостерігається тенденція до розширення та поглиблення змісту цього комплексного родового поняття, яке конструюється за допомогою використання різними авторами низки загальнонаукових понять, узятих у різних комбінаціях. Так, відносини громадянського суспільства і держави можуть характеризуватися як протистояння та взаємозалежність у контексті теорії суспільного договору (Т. Гоббс та Дж. Локк та ін.); як конфлікт, що має постійний характер; як стосунки двох сторін дихотомії, як протипротиборство протилежностей, як

взаємозв'язок та взаємне проникнення, нарешті, як зв'язаність, узгодженість, уподібнення тощо. У тематичних дослідженнях певного поширення набуло також і терміносполучення «діалектика взаємодії», за допомогою якого звичайно намагаються описати антагоністичні тенденції у дихотомії «держава - громадянське суспільство». Значна частина досліджень, передусім на рівні наукової періодики, взагалі не пропонує системного розуміння взаємодії, залишаючись на рівні констатації загальновідомих фактів, або зводиться до ототожнення такої взаємодії зі співпрацею того чи іншого ступеня ефективності чи партнерськими відносинами.

Термінологічні особливості відбивають відмінність поглядів на розуміння категорії «взаємодія» стосовно означеного контексту; різні підходи, оперуючи відповідним тезаурусом, часто акцентують увагу лише на деяких аспектах взаємодії громадянського суспільства і держави, на наслідках їх співпраці (ефективної чи ні), формують таким чином відомою мірою релятивістський науковий напрям, який останніми роками здобув помітної популярності серед фахівців у сфері суспільних наук.

Зазначене дозволяє констатувати, що єдине загальновизнане поняття взаємодії не є остаточно розробленим чи принаймні потребує подальших уточнень. У той же час *взаємодія* як філософська категорія позначає «загальну форму зв'язку тіл або явищ, що відбувається у їх взаємозмінні. Два (або більше) тіла чи явища, що взаємодіють, утворюють систему, в якій здійснюється процес перетворення руху, причини у дію та зворотно» [3, с. 250]. При цьому взаємодія характеризується як взаємна зміна сторін системи, у контексті якої рух набуває характеру «кола» [3, с. 250]. Одночасне зближення та віддалення сторін системи є визначальним фундаментом для інших форм, напрямів чи процесів такої взаємодії.

Відтак, діалектика взаємодії та розвитку громадянського суспільства й держави характеризується одночасним зближенням одних елементів цих систем та віддаленням інших, дією та протидією, чергуванням домінування процесів зближення та віддалення як особливостей відповідних етапів історичного розвитку, політичних, економічних та правових змін, тобто наслідком діалектичних протиріч [4, с. 106] у взаємовідносинах між різними елементами, сторонами,

тенденціями дійсності, що постійно виникають та розвиваються. Незначні ціннісні, інституціональні, інструментальні відмінності державних органів та інститутів громадянського суспільства поступово поглиблюються та перетворюються у фундаментальні в контексті їх взаємодії чи, навпаки, нівелюються або зникають унаслідок взаємного зближення. Таке розуміння відрізняється від традиційної для суспільних наук інтерпретації конвергенції та дивергенції як збіжності чи розрізнення громадянського суспільства і держави (в останньому випадку в залежності від моделі постулюється первинність чи то громадянського суспільства, чи то держави).

Отже, під діалектичною взаємодією громадянського суспільства як системи забезпечення життєдіяльності будь-якого суспільства (що втілена в діяльності різних інститутів) та держави пропонуємо розуміти передусім складні процеси одночасної багатоаспектної як конвергенції, так і дивергенції, що відбуваються в інституціональній, ціннісній, телеологічній, інструментальній площинах тощо.

Список використаних джерел

1. Косов Г.В. Модели взаимодействия гражданского общества и государства в глобальной общественнополитической системе: Монография / Г.В. Косов, О.В. Паслер / Под ред. д.полит.н. А.А. Вартумяна. - Ставрополь: Изд-во «Ставролит», 2010. - 200 с.

2. Медушевский А. Н. Теория конституционных циклов / А.Н. Медушевский - М. : Изд. Дом ГУ ВШЭ, 2005. - 574 с.

3. Философская энциклопедия. / Под ред. Ф.В. Константинова. - В 5-ти томах. - Том 1. - М. : Советская Энциклопедия, 1960. - 504 с.

4. Философская энциклопедия. / под ред. Ф.В. Константинова. - В 5-ти томах. - Том 2. - М. : Советская Энциклопедия, 1962. - 576 с.